SEM-1 - 2021

22/10

સ્કીમ

ધોરણ - 6

તારીખ -

વિષય - સામાજીક વિજ્ઞાન

સમય - 3 કલાક

સ્કીમ

કુલ ગુણ :- 80

પ્રશ્ન-1 (અ) આપેલ વિકલ્પમાંથી યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી જવાબ લખો (10)

દરેકનો એક ગુણ

1 [A] મધ્યપ્રદેશ
2 [C] 10
3 [B] બુધ ગ્રહની આંતર કાળ
4 [A] 16
5 [C] કાલિબંગાન
6 [B] ભટકતું જીવન
7 [A] બે
8 [C] અભિલેખો
9 [B] ઉદ્યોગ
10 [A] વૈશાલી

[બ] નીચેના વિધાનો ખરાં કે ખોટાં જણાવો (05)

દરેકનો 1 ગુણ

1	X
2	✓
3	✓
4	X
5	X

(ક) બંધબેસતા યોગ્ય જોડકાં જોડો (04)

દરેકનો 1 ગુણ

બ (જવાબ)

1 રાજગૃહ
2 તક્ષશિલા
3 કૌશાંબી
4 ઉજ્જયિની

પ્રશ્ન : 2(અ) નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ બે-ત્રણ વાક્યમાં લખો. (12)
(ગમે તે ચાર)

1 નગરરાજ્યોનું સમાજ જીવન વર્ણવો.

જવાબ- નગરરાજ્યોમાં લોકો સાદા ઘરોમાં રહેતા હતા.
- પશુપાલનની પ્રવૃતિ સાથે સંકળાયેલા લોકો ઘઉં, ચોખા, જવ, શેરડી તલ, સરસવ, કઠોળ જેવા પાકો પણ લેતા હતા.
- લોકો માટીના વાસણોનો ઉપયોગ રસોઈ અને ભોજનના કાર્યમાં કરતા હતા.
- પ્રાચીન નગરરાજ્યમાંથી પ્રાપ્ત થયેલ ભુખરા રંગના ચિત્રિત વાસણો (ધૂસરપાત્ર) તે વાતની ખાતરી કરાવે છે.

2 હડપ્પીય સભ્યતાના નગરના રસ્તાઓનો પરિચય આપો ?

જવાબ હડપ્પીય સભ્યતાના નગરમાં રસ્તાઓની રચના સુવિધાજનક હતી. શહેરના મુખ્ય બે રાજમાર્ગો હતા જે ઉત્તરથી દક્ષિણ અને પૂર્વથી પશ્ચિમ તરફ જતા હતાં. મુખ્ય માર્ગની સમાંતરે શેરીઓ આવેલી હતી. રસ્તાઓ એકબીજાને કાટખૂણે કાપતા હતા. ઉપરાંત, જાહેર રસ્તાઓ પર રાત્રિ પ્રકાશની વ્યવસ્થા પણ કરવામાં આવી હતી. આમ, હડપ્પીય સભ્યતાના નગરના રસ્તાઓની રચના સુંદર, સુવિધાજનક અને સુનિયોજીત હતી.

3 અગ્નિના ઉપયોગથી આદિમાનવના જીવનમાં કેવું પરિવર્તન આવ્યું ?

જવાબ અગ્નિનાં ઉપયોગથી આદિમાનવનાં જીવનમાં ક્રાંતિકારી પરિવર્તનો આવ્યા. જેમકે તે અગ્નિની મદદથી માંસને શેકી શક્યો. અગ્નિથી પ્રકાશ મેળવી શક્યો અને તેના ઉપયોગથી જંગલી પ્રાણીઓથી પોતાનું રક્ષણ કરી શક્યો.

4 ઈતિહાસ જાણવાના સ્રોત ક્યાં-ક્યાં છે ?

જવાબ ઈતિહાસ જાણવાના મુખ્ય સ્રોત અભિલેખો, તાડપત્ર, ભોજપત્ર, તામ્રપત્રો, સિક્કા, પુરાતત્વશાસ્ત્રીઓ અને -

(12) ઇતિહાસકારોનાં સંશોધનો અને વિવિધ પ્રવાસીઓના પ્રવાસ-
વર્ણનની નોંધો છે.

5 લોથલ વિશે નોંધ લખો.

જવાબ: લોથલ એ હડપ્પીય સભ્યતાનું મુખ્ય બંદર હતું. અમદાવાદ જિલ્લાના ધોળકા તાલુકામાં ભોગાવો નદીના કિનારે આવેલું છે.
પ્રાચીન સમયના એક વેપારી બંદર અને ઔદ્યોગિક નગર એવા લોથલમાં ઈંટોનું બનેલું એક ધક્કો (Dock yard) નું માળખું મળી આવ્યું છે. જેનો ઉપયોગ વહાણોને લંગારીને માલ-સામાનને ચઢાવવા ઉતારવા ઉપયોગમાં લેવાતું હતું એવું મનાય છે.
લોથલમાં વખારો અને મણકા બનાવવાની ફેક્ટરી મળી આવેલ છે. આ તમામ બાબતો લોથલને હડપ્પીય સભ્યતાનું સમૃદ્ધ અને આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારી બંદર હોવાનું પ્રસ્થાપિત કરે છે.

(6) ટૂંકનોંધ લખો (ગમે તે એક) (03)

1) અભિલેખો અને શિલાલેખો.
- પ્રાચીન સમયમાં રાજાઓ વિજય, ધર્મ અને સંસ્કૃતિ કે અન્ય રાજ્ય સાથે થયેલ સમજૂતીની માહિતી ધાતુના પતરાં કે પથ્થરો ઉપર કોતરાવતા હતા. તેને અભિલેખો કહેવાય છે.
- જ્યારે શિલાઓ કે પથ્થરો પર કોતરેલા કે લખેલા લેખોને શિલાલેખો તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.
- શિલાલેખો અને અભિલેખો પર લખાયેલા લખાણો લાંબા સમય સુધી ટકી રહે છે. તે સ્પષ્ટ રીતે દેખી શકાતા હતા, આ માધ્યમથી વર્ષો સુધી માહિતી આપી શકતા હતા.
- અભિલેખો પર લખવાની મુશ્કેલી એ હતી કે કઠણ પથ્થરો કે તામ્રપત્રો પર લખવાનું કાર્ય ખૂબ જ કઠિન હતું. આ લખાણ લખવા માટે ખૂબ જ સમય લેવાતો હતો.
- ભારતમાં સમ્રાટ અશોકનાં શિલાલેખો ખૂબ જ જાણીતાં છે.

2) હડપ્પીય સંસ્કૃતિની નગરરચના.
આયોજનબદ્ધ નગરરચના એ હડપ્પીય સભ્યતાની

પથ્થરની હતી.

- હડપ્પીય સંસ્કૃતિના મકાનોમાં મોટા ભાગે ઈંટો વપરાતી પુર અને ભેજથી બચવા મકાનો ઊંચા ઓટલાપર બાંધવામાં આવતાં.

- તમામ સ્થળોએ પશ્ચિમ તરફ કિલ્લો અને પૂર્વ તરફ સામાન્ય પ્રજાની વસાહત હતી. બંનેને જુદા પાડતો રાજમાર્ગ વચ્ચે હતો તેમજ કિલ્લાની ફરતે કોટ હતો.

- અહીંનાં મકાનોની એક વિશેષતા એ હતી કે મકાનના દ્વાર મુખ્ય રસ્તા પર પડવાને બદલે અંદરની તરફ પડતાં. અહી એક અને બે માળનાં મકાનો જોવા મળતા હતા. સમગ્ર નગર ચોરસ અને લંબચોરસ વિભાગોમાં વહેંચાઈ ગયા હતા.

- મકાનોમાં પાણીના કુવા, સ્નાનગૃહ, ગંદા પાણીના નિકાલની વ્યવસ્થા આધુનિક વ્યવસ્થા હતી. આમ, આયોજનની દ્રષ્ટિએ સિંધુ સંસ્કૃતિના નગરો સુઆયોજિત હતા.

પ્રશ્ન-3 (અ)

હરેકનો 1 ગુણ — આપેલ વિકલ્પોમાંથી યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી ખાલીજગ્યામાં પુરો (કૌંસમાં નવ વિકલ્પ આપવા) (08)

1 મરાઠી
2 લોકશાહી
3 ગુજરાત
4 અદાલત
5 બાંગડા
6 વ્યક્તિ
7 જૈન
8 કાયદા

હરેકના 2 ગુણ — (બ) નીચેના પ્રશ્નોનો જવાબ લખો (ગમે તે 6) (12)

1 સરકારની જરૂર શા માટે છે ?

જવાબ દેશના સંચાલન કે નિર્ણયો લેવા માટે સરકારની જરૂર પડે છે.

2 આપણા દેશમાં કઈ-કઈ ભાષાઓ બોલાય છે?
જવાબ આપણા ભારત દેશમાં હિન્દી, અંગ્રેજી, ગુજરાતી, બંગાળી, મરાઠી, પંજાબી, તમિલ, તેલુગુ, કન્નડ, મલયાલમ, ઉડિયા અને કોંકણી ભાષા બોલાય છે.

3 સરકારના મુખ્ય પ્રકાર કેટલા અને ક્યા-ક્યા છે?
જવાબ સરકારના મુખ્ય ત્રણ પ્રકાર છે
① સ્થાનિક સરકાર ② રાજ્ય સરકાર ③ રાષ્ટ્રીય સરકાર

4 આપણા દેશના લોકો ક્યા-ક્યા ધર્મો પાળે છે?
જવાબ આપણા દેશના લોકો હિન્દુ, ઇસ્લામ, ખ્રિસ્તી, શીખ, બૌદ્ધ, જરથોસ્તી અને યહૂદી ધર્મો પાળે છે.

5 રાજાશાહી સરકાર વિશે માહિતી આપો.
જવાબ જ્યારે સરકારની વડા રાજા હોય ત્યારે તેને રાજાશાહી કહેવામાં આવે છે. રાજા સર્વોચ્ચ શક્તિ ભોગવે છે. અને રાજાનું પદ વારસામાં મળે છે.

6 રાષ્ટ્રીય એકતા કોને કહેવાય?
જવાબ જુદા-જુદા ધર્મો, ભાષાઓ તથા જાતિઓના લોકો પોતાના રાષ્ટ્ર માટે, પ્રેમ, સન્માન, દેશ માટે ત્યાગની ભાવના તથા તાદાત્મ્યની લાગણીઓ એક સમાન ભાવે અનુભવે તેને રાષ્ટ્રીય એકતા કહે છે.

7 આપણો દેશ ક્યા કારણે વિવિધતાવાળો દેશ બન્યો છે?
જવાબ આપણા દેશમાં ધર્મ, ભાષા, પ્રજાનાં ખાન-પાન, પોશાક, રહેણાંક, માન્યતાઓ, રીત-રિવાજ, તહેવારો ઉપરાંત વિવિધ પ્રદેશોની આબોહવા, ભૂપૃષ્ઠ, ખેતી, જંગલો વગેરે વિવિધતાઓ હોવાને કારણે વિવિધતાવાળો દેશ બન્યો છે.

પ્રશ્ન-૫(અ) નીચેના પ્રશ્નોના બે-ત્રણ વાક્યમાં જવાબ લખો (06)
(ગમે તે બે)

1 પૃથ્વી પોતાની ધરી પર ન ફરે તો શું થાય ?

જવાબ - દિવસ અને રાત્રી થતા નથી પરિણામે જે જગ્યાએ દિવસ હોય ત્યાં દિવસ અને જે જગ્યાએ રાત્રી હોય ત્યાં અંધારું જ રહે

દરેકના 3 ગુણ - ઉપરાંત જો પૃથ્વી પોતાની ધરી પર ન ફરે તો વિવિધ ઋતુઓનાં પરિવર્તન થતા નથી. જે માનવ જીવનની સીધી વિપરીત અસર કરે છે

2 ભૂહાવરણ એટલે શું ?

જવાબ ભૂ એટલે માટી. પૃથ્વી ઉપરનો પોપડો સામાન્ય રીતે માટી અને ઘન પદાર્થોનો બનેલો છે તેથી આ ભાગને "ભૂહાવરણ" કહે છે. જેને 'ખડકાવરણ' અને 'ઘનાવરણ' તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે

3 ઉત્તરાયણ એટલે શું ?

જવાબ ઉત્તરાયણ એ અવકાશમાં સૂર્યની એક સ્થિતિ છે ઉત્તરમાં ગમન આ દિવસે સૂર્ય એકદમ માથા ઉપર હોય છે. અને ત્યારે સૂર્ય દરરોજ ઉત્તર દિશા તરફ ખસતો જાય છે આમ, સૂર્ય ઉત્તર દિશા તરફ ખસવાનું ચાલુ કરે તે દિવસને ઉત્તરાયણ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. ઉત્તરાયણનો આરંભ દિવસ 22 ડિસેમ્બર છે.

[બ] ટૂંકનોંધ લખો (ગમે તે એક) (03)

1 સૂર્ય

દરેકનો 3 ગુણ

આપણા રોજના કાર્યોની શરૂઆત જ સૂર્યોદયથી થાય છે. સૂર્ય સ્વયંપ્રકાશિત તારો છે તે પૃથ્વી પરના જીવનનો દાતા ગણાય છે. સૂર્ય પૃથ્વી કરતા લગભગ 13 લાખ ગણો મોટો છે. તેની ફરતે જો એક ચક્કર લગાવવું હોય તો 1000 કિમીના વેગથી,

(06) આમના વિમાનમાં બેસીને જઈએ તો 107 વર્ષ નીકળી જાય છે. સૂર્યનુ ગુરુત્વાકર્ષણબળ પૃથ્વી કરતા 28 ગણુ વધારે છે. આથી જે પદાર્થનુ વજન પૃથ્વી પર 1 કિગ્રા થાય તેનુ વજન સૂર્યની સપાટી પર 28 કિગ્રા થાય. આ ગુરુત્વાકર્ષણ શક્તિને લીધે જ ગ્રહો પોતાના ચોક્કસ માર્ગમાં રહેલા છે. અને તેની આસપાસ ફરે છે પૃથ્વી તેનાથી 15 કરોડ કિમી દૂર છે સૂર્યના પ્રકાશને ધરતીપર પહોચતા લગભગ આઠ મિનિટનો સમય લાગે છે. સૂર્યમાં અનેક કિમી લાંબી પ્રજ્વલિત થતી અગ્નિજ્વાળાઓનો સમાવેશ થાય છે સૂર્યની ઉર્જાથી પૃથ્વીપર જીવસૃષ્ટિ વિકાસ પામી છે તેથી સૂર્યને "સજીવોના પાલક" તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.

2 વાતાવરણ

પૃથ્વીની ચારેબાજુ વીંટળાઈને આવેલા લગભગ 800 કિમીની ઊંચાઈ સુધીના વિવિધ વાયુના આવરણને વાતાવરણ કહે છે. - વાતાવરણને નરી આંખે જોઈ શકાતુ નથી. વાતાવરણ રંગ, ગંધ અને સ્વાદ રહીત હોય છે

- વાતાવરણમાં વાયુઓ, પાણીનીવરાળ, ધૂળનારજકણો, ઉલ્કાકણો ક્ષારકણો તથા સૂક્ષ્મ જંતુઓ હોય છે
- વાતાવરણમાં નાઈટ્રોજન, ઓક્સિજન, ઓઝોન, કાર્બન-ડાયોક્સાઈડ જેવા મુખ્ય વાયુઓ આવેલા છે. ઉપર જતા વાયુનુ પ્રમાણ ઘટે છે કાર્બનડાયોક્સાઈડ 20 કિમી-સુધી ઓક્સિજન 110 કિમી નાઈટ્રોજન 130 કિમી અને વાતાવરણમાં સૌથી નીચલા સ્તરે કાર્બનડાયોક્સાઈડ અને સૌથી ઉપલા સ્તરે હિલિયમ અને હાઈડ્રોજન જેવા હલકા વાયુ છે
- વાતાવરણમાં રહેલ ઓઝોન વાયુ સૂર્યના પારજાંબલી કિરણોનુ શોષણ કરી પૃથ્વીને સૂર્યની પ્રચંડ ગરમીથી બચાવે છે
- વાતાવરણના માધ્યમથી અવાજ સાંભળી શકાય છે

દરેકના 1 ગુણ

પ્રશ્ન:- 5 (અ) મને ઓળખો (03)

1 ગુરુ
2 પૃથ્વી
3 ચંદ્ર

(બ) વ્યાખ્યા / સંકલ્પના આપો (ગમે તે બે) (04)

દરેકના 2 ગુણ

1 જલાવરણ

પૃથ્વીની સપાટીનો નીચાણવાળો ભાગ પાણીથી ઘેરાયેલો છે તેને જલાવરણ કહેવામાં આવે છે

2 જીવાવરણ

પૃથ્વીના મૃદાવરણ, જલાવરણ અને વાતાવરણના જે ભાગમાં જીવસૃષ્ટિ વ્યાપી છે તેને જીવાવરણ કહે છે

3 પરિભ્રમણ

પૃથ્વી પોતાની ધરી પર પશ્ચિમથી પૂર્વ દિશામાં ગોળ ચક્કર લગાવે છે તેને પરિભ્રમણ કહે છે

(ક) ભારતના રેખાંકિત નકશામાં નકશાપૂર્તિ કરો (04)

1 કર્કવૃત્ત
2 સિંધુ નદી
3 માળવાનો ઉચ્ચપ્રદેશ
4 મલબાર તટ

શિક્ષકનું નામ
કસ્તુરબા કન્યા વિદ્યાલય
ઉચ્ચ. પ્રાથમિક વિભાગ
મકવાણા કિંજલબેન એસ
81603 28601

ધોરણ:-6 સામાજીક વિજ્ઞાન

Name ______________________ Date ________

Std. ________ Div. ________ Roll No. ________

1. Based upon Survey of India Map with the permission of the Surveyor General of India.
2. The territorial waters of India extend into the sea to a distance of twelve nautical miles measured from the appropriate base line.
3. The responsibility for the correctness of internal details rests with the publisher.
4. The interstate boundaries between Arunachal Pradesh, Assam and Meghalaya shown on this map are as interpreted from the North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971, but have yet to be verified.
5. The administrative headquarters of Chandigarh, Haryana and Punjab are Chandigarh.
6. The interstates boundaries between Uttaranchal & Uttar Pradesh, Chhattisgarh & Madhya Pradesh and Jharkhand & Bihar have not been verified by the Government concerned.
7. The external boundaries and coastlines of India agree with the Record/Master Copy certified by Survey of India.

© Government of India, Copyright 2004

VISION

Date : ____________ Teacher's Signature : ____________